

Ribes nigrum

Familjen Grossulariaceae

Svarta vinbär växer vild i norra Europa och Sibirien. Ett gammalt svenskt namn är tistron. Busken får bär redan på ettåriga skott. Klasen innehåller 7 - 10 blommor som kan självbefruktas men för att ge mycket bär behövs insektpollinering. De flesta sorter är självfertila. Svarta vinbär blommar tidigt, ofta innan honungsbina flyger, så humlor är viktiga pollinerare.

Odling

Svarta vinbär trivs på de flesta jordar bara det inte är för torrt. För att få en bra skörd är det lämpligt att placera buskarna soligt men de trivs bra även i halvskuggigt läge.

Plantera buskarna med åtminstone 1,5 meters avstånd i raden om du vill kunna plocka runt busken. Det går också bra att odla dem som häck med endast en meters avtånd.

I södra Sverige finns det risk att blommorna fryser vid sena nattfroster så välj senblommande sorter där. I norra Sverige är risken för sena nattfroster liten och många sorter ger bättre skörd där. En del sorter kan få problem med gråmögel i södra Sverige.

Beskärning gör att skörden blir lägre men kvalitén på bären förbättras och det blir lättare att plocka bären. Ta bort grenar som hänger ner. Är busken för tät så klipper du bort de äldsta grenarna.

Förökning

Hos svarta vinbär som inte beskärs brukar nedhängande grenar slå rot. Vill man ha många plantor så är det mycket lätt att föröka svarta vinbär med vedartade och örtartade sticklingar. Toppa skotten när de är ca 10 cm höga så att busken förgrenar sig bra.

Skörd

I kommersiella odlingar skördas med maskin när alla bären i klasen är mogna. I mindre odlingar går det att använda en skakare med en hemodlare får plocka för hand.

Användning

När man odlar svarta vinbär kan det vara viktigt att tänka på vad man ska ha bären till. Olika sorter smakar olika så provsmaka många sorter innan du planterar. Vill du koka saft är det bra att det är stark smak så att saften går att spä ut. Vill du äta bären färska behövs lite sötare bär osv.

Svart vinbärssaft är underbart gott och gelé till middagen är inte dumt. Plocka bären knappt mogna så geléar sig saften bättre. Juice, sylt och marmelad är bra användningsområden och att smaksätta alkohol med svarta vinbär är alltid populärt. Svarta vinbärsbladen används till te och gurkinläggningar.

Sorter

Barchatnaja

Självsteril. Blommorna anses tåla lite frost.

Ben Alder

Medeltidig. Senblommande.

Ben Connan

Ben Gaim

Tidig. Ska vara resistent mot reversion.

Ben Hope

Medeltidig. Ska vara sund och resistent mot knoppkvalster.

Ben Lomond

Ben More

Ben Nevis

Ben Sarek

Ben Tirren

Sen.

Black Reward

Boskoop Jätte

Byelorussian Sweet

Tidig. Söta bär som är bra att äta färska.

Hildur

Hystawneznaya

Mycket tidig. Rysk

Intercontinental

Stora, söta bär. Mycket bra till färskkonsumtion.

Jet

Mycket sen.

Koshmichesnaja

Medeltidig. Rysk.

Melalahti

Mortti

Pilot A Mamkin

Ganska tidig. Rysk.

Polar

Risarp

Kraftig smak. Lämplig till saft och sylt.

Rosenthals Langtraubige Schwartz

Seabrooks Black

Storklas

Angrips svårt av kvalster. Bör inte planteras.

Titania

Hög, kraftigväxande

Wellington xxx

Öjebyn

Gröna vinbär

De Gröne

Vertti

Mild smak. Utmärkta att äta färska.

Källor

Leif Blomqvist: Trädgårdens bär

Ingevald Fernqvist: Odlar Bär

Från Fobo:

<style type="text/css"></style>

Richard Moholm

Följande anvisning för organisk biologisk odling av svarta vinbär gör inte anspråk på att vara fullständig. Detta gäller särskilt beträffande jordens skötsel för befrämjande av dess innehåll av mikroorganismer och daggmaskar och därmed dess förmåga att öka möjligheten för god växt och sundhet hos den odlade grödan.

Varje odlare som inte redan studerat Förbundets grundkurs "För en frisk jord", tillrådes att göra det. Helst genom deltagande i kurs eller studiecirkel. Där får man tillfälle att diskutera och utbyta eventuella erfarenheter. Det är faktiskt nästan nödvändigt för ett bra resultat. Grundkursen beskriver utförligt hur man gör för att hjälpa jorden att behålla eller öka sin naturliga fruktbarhet och därmed alstra friska växter.

Svarta vinbär tillhör släktet *Ribes*, familj *Saxifragaceae*. Våra odlade "sorter" är varieteter eller kulturformer av arten *nigrum*.

Svarta vinbär har, såväl som röda vinbär, under en lång tid varit omnämnda i otaliga populära trädgårdsböcker som utgivits av vitt skilda författare. Men de har sällan givits någon nämnvärd uppmärksamhet.

På senare tid har emellertid detta avsevärt förändrats. Framst kanske på grund av förbättrade möjligheter för analys av produkternas näringsvärde och innehåll av framför allt C-vitamin. Man har därvid funnit att i synnerhet svarta vinbär måste anses som en synnerligen värdefull C-vitaminkälla, och det är väl den troligaste orsaken till att detta bärslag ökat i popularitet under den senaste tiden.

Det tar dock tid att etablera odlingar och import av svarta vinbär har därför tidigare förekommit, vilket dock inte särredovisats i importstatistiken. Men det kan nämnas att under åren 1974-1978 importerades från Ungern och Rumänien av hallon, krusbär och vinbär sammanlagt 165 ton. En omsvängning till det bättre tycks ha ägt rum under senare tid. År 1980 förekom ingen import av svarta vinbär (medan av hallon, krusbär och vinbär andra än svarta importerades 21 ton). I stället exporterades detta år sammanlagt 67 ton svarta vinbär till Danmark och Norge.

Svarta vinbär odlades år 1976 på den areal av 325 ha, med en skörd av 0,7 milj kg, motsvarande 2,1 ton per ha.

100 g svarta vinbär ger:

38 kalorier

85 g vatten

1,2 g protein

0,2 g fett

7,7 g kolhydrat

60 mg kalcium

43 mg fosfor

1.3 mg järn

40 IE vitamin A

0,03 mg tiamin

0,14 mg riboflavin

0,3 mg niacin

180 mg askorbinsyra

Tilläggas kan att halten askorbinsyra - vanligen kallad C-vitamin - kan vara betydligt olika hos skilda sorter (varieteter) av svarta vinbär. Se sortbeskrivningarna.

Förökning genom **frö** av svarta vinbär är mycket lätt att utföra, men nyttjas endast som rent experiment. Man kan nämligen aldrig veta vilken "sort" det kan bli. Förökning sker obligatoriskt genom sticklingar, avläggare eller rotskott, se under 06. Planteringsfärdiga buskar av svarta vinbär kan köpas från plantskolor över hela landet. Men gäller det en större odling blir detta ganska dyrt, varför man kanske bör överväga möjligheten av att börja med exempelvis 10 eller 20 buskar och från dessa ta material och göra en egen förökning i större skala. Se under 06.

Sorter för södra och mellersta Sverige

Amos Black. Medelkraftig växt med upprätta grenar. Sen blomning (förlänger skördesäsongen). Stora bär med något låg C-vitaminhalt.

Edina. Synonym med **Band Up** och **C3**. Upprättväxande. Klasar något under medelstorlek. Bär med hög C-vitaminhalt.

Silvergieter. Tidig holländsk sort med kraftig upprätt växt. Medelstora klasar med stora bär och hög C-vitaminhalt.

Wellington XXX. Bildar rätt stora buskar med något utbredd växtsätt. Klasar något under medelstorlek med något låg bärvikt. C-vitaminhalt över genomsnittet, kvalitet mycket god. Mottaglig för gallkvalster och virus.

Sorter för Norrland

Erkheikki. Tidig. Bildar mindre buskar med upprätt växtsätt. Klasar något under medelstorlek, stora bär. C-vitaminhalt låg. Lämplig för skörd med batong eller maskin. Mottaglig för gallkvalster, spinnkvalster och mjöldagg.

File:home/
anders/dl/

test/
Svarta vinbär Erkheikki.
US78A049.GIF

Jänkisjärvi. Upprätt växtsätt med styva grenar. Lämplig för skörd med såväl batong som maskin. Moståndskraftig mot gallkvalster och mjöldagg.

Stellina. Kraftig upprätt växt, mycket långa klasar och rätt stora bär, mottaglig för mjöldagg. Motståndskraftig mot spinnkvalster.

Nikkala. Stadigt utbredd växtsätt. Tämligen sen. Klasar något under medelstorlek, mycket stora och särskilt goda bär, lämpliga som ätbår, mindre lämpliga för saft. Lämplig som självplock. Måste plockas i två omgångar på grund av ojämn mognad. Låg C-vitaminhalt. Motståndskraftig mot mjöldagg, gallkvalster och spinnkvalster.

File:home/
anders/dl/
test/

Gren av Nikkala XI.
US78A046.GIF

File:home/
anders/dl/

test/
Nikkala XI. Detalj av buske i oktober ett år efter omplantering som rotad örtartad stickling. Börldigheten är som synes mycket tidig hos denna sort.
US78A047.GIF

File:home/
anders/dl/

test/
Centrum av en ung Nikkala-buske utvisande tidig bärighet.
US78A048.GIF

Öjebyn. Kraftigt upprätt växt sätt. Kan dock bli nedliggande om den gödslas för kraftigt. Klasar tämligen långa med stora bär. Något lågt C-vitaminhalt. Lämplig för självplock. Motståndskraftig mot mjöldagg, gallkvalster och spinnkvalster.

Fler sorter finns och nya provas kontinuerligt.

Kontakta därför Lantbruksnämndens rådgivare med trädgårdsinriktning före anläggning i större skala.

File:home/
anders/dl/
test/

Kort klasebyggnad Sunderbyn II.
US78A050.GIF

Svarta vinbär trivs bäst med lerhaltig mulljord eller mullhaltig lerjord, om denna inte är alltför styv. Torvjordar kan även gå bra, om de förbättras med god ler- eller mulljord. En viktig sak är att jorden bör ha god vattenhållande förmåga om man inte har goda möjligheter för bevattning. På en torr backe blir resultatet inte bra. De norrbottniska typerna är inte känsliga för hög grundvattennivå.

Eftersom svarta vinbär blommar tidigt bör frostlänta ställen undvikas. Detta gäller särskilt i södra Sverige. I Norrland är som regel vårfrosten inget problem. Åtminstone inte i kustbandet.

Jorden måste vara fri från flerårigt ogräs. Det är praktiskt omöjligt att helt rensa bort kvickrot som etablerat sig bland rötterna i en vinbärsbuske.

Om odlingen skall bli av någorlunda storlek är det bäst att utföra den som "remskultur". D.v.s. man indelar landet i längsgående fält eller remsor, om vardera 6 m:s bredd. På remsa eller fält nr 1 planterar man två rader 3 m från varandra och 1,5-2 m mellan buskarna i raden (se bild). På nästa remsa (nr 2), likaledes 6 m bred, sår man in en gröngödselgröda, av samma slag som man tidigare använt och funnit vara bra och passande för läget och jorden. För Norrlands del torde sötlupin vara bäst.

Eftersom svarta vinbär svarar synnerligen bra på marktäckning använder man varje år så mycket av den insådda grödan som man bedömer lagom för täckning omkring buskarna. Resten plus rötterna av grödan brukas in ytligt i jorden och får tjänstgöra som gröngödsling där eller komposteras på särskild plats.

Hela landet belägges på detta sätt med remsor, nr 1 och 2 omväxlande. Alternativt kan man på remsa nr 2 helt enkelt så in vallgräs eller klöver, som sedan en eller flera gånger under sommaren slås av med slättermaskin eller gräsklippare och lägges som marktäckning på remsa 1. Remsa nr 2 skötes i övrigt på vanligt sätt med gödsling och ev kalkning.

Detta kan på varje plats bli ett intressant experiment att pröva ut vilket växtslag som passar bäst. Enda problemet med fleråriga grödor, t.ex. vanligt gräs, blir att hindra detta från att växa över "gränsen", d.v.s. in i buskraderna. Det måste hållas inom sin ram genom kanthuggning.

När sedan efter många år buskarna på remsa 1 röjes, växlar man om och planterar nya buskar på remsa 2 och remsa 1 får bli odling för täckgröda.

File:home/
anders/dl/
test/

Förökning av svarta vinbär sker vanligtvis genom örtartade eller vedartade sticklingar. Båda förfaringsätten är mycket lätta att utföra och svarta vinbär rotar sig villigt. Ta förökningsmaterial endast från helt friska buskar.

Vedartade sticklingar är det vanligaste. De tas från moderbuskarna på hösten efter bladfallet eller på våren före bladsprickningen. Mogna årsskott klippes av till ca 20-25 cm:s längd. Det är bra om skotten är mogna, dvs har fullt utvecklad toppknopp. Om skottets topp verkar späd och svag är det bättre att klippa ner det en bit, dvs toppa det över en kraftig knopp. Nedre snittet göres strax under en knopp. De buntas

och ställes i ett kärl djupt i vatten i sval källare tills tiden för sättningen, som bör ske så snart jorden reder sig, är inne. Landet för sättningen (planteringen) av sticklingarna bör ha djup god jord, varken för lös eller för hård, gärna uppblandad med torvmull eller på annat sätt ha god förmåga att behålla fuktigheten. I större odlingar plöjer man ofta upp en fåra och sätter sticklingarna i kanten av denna, varefter fåran plöjes igen. I mindre odlingar kan man mycket väl sätta sticklingarna direkt för hand utan fåra. Det går bäst med en spetsig järnpryl, ca 10 mm i diameter.

Sedan raderna markerats gör man med prylen lodräta hål var i sticklingarna sättes ned så djupt att endast de två översta knopparna sticker upp ur marken. Avståndet mellan raderna kan variera, men ska man använda häst eller motordrivet redskap för kultivering bör avståndet vara ca 110 cm. I raden bör avståndet vara 15-20 cm. Hålet för sticklingen göres inte djupare än att sticklingen just går till botten, och jorden trampas till fast omkring den. Renshackning och vattning är sedan allt som fordras under första året.

Som regel växer två eller tre grenar fram under första sommaren. Följande vår så snart tjälen gått ur marken ser man till landet, och skulle de små plantorna vara uppfrysta, trampar man till jorden omkring dem.

Grenarna klippes ned till ca en tredjedel av sin längd över en utåtriktad knopp. Landet skötes med kultivering och renshackning, eventuellt vattning.

Kraftigväxande sorter är följande höst salufärdiga. De plantor som eventuellt ej har tre välutvecklade grenar klippes ned till ca 10-15 cm över förgreningen och får växa ytterligare ett år.

Landet för den slutliga planteringen av buskarna bör vara väl förberett och absolut fritt från fleråriga ogräs. En lämplig förfrukt kan vara potatis, eftersom jorden då i regel blir väl genomarbetad. En mindre giva naturlig gödsel - 100-150 kg per 100 kvm - vore bra men inte absolut nödvändig. Ämnar man odla mera krävande grönsaker, ex kål, mellan buskarna de första åren vore det bra med minst dubbelt så mycket. För bärbuskarnas del kan gödselmedlen mycket väl tillföras senare i samband med marktäckning.

Plantering på blivande växtplatsen sker på hösten efter bladfallet eller tidigt på våren före bladsprickningen. Är rötterna torra, ställ buskarna i vatten någon timme. Korta in för långa rötter och renklipp skadade.

Buskarna sättes i regel något djupare än de stått i plantskolan, ibland så djupt att de nedersta grenarna kan rota sig och därigenom göra busken kraftigare. Detta gäller särskilt sorter vars grenar lätt bryts loss, t.ex. Öjebyn. Trampa till jorden fast omkring busken och vattna om jorden inte är fuktig nog.

Efter planteringen klippes samtliga grenar ned till ca 25 cm:s längd, eller mer hos svagväxande sorter, t.ex. Nikkala.

Strö gärna ut lite benmjöl och kratta litet lös jord omkring busken sedan vattnet sjunkit ned. Se till att jorden är fri från kvickrot. Lägg på marktäckningsmaterial som de första åren inte behöver täcka hela raden utan endast läggas i en krets omkring varje buske, medan mellanrummen kan nyttjas för grönsaker.

Den fortsatta skötseln av buskarna vad beskärning beträffar är mycket enkel. Efter 3-4 år på växtplatsen börjar buskarna ge ordentlig skörd och bli tätare i växten.

En del grenar kanske korsar varandra eller - hos en del sorter - allt för många av de äldre grenarna ligger på eller för nära marken. Det är då dags att börja med den årliga gallringen av grenarna.

Med sekator klipper man bort de äldsta grenarna som burit frukt för att ge plats åt nya som växer fram. Genom lite erfarenhet lär man sig snart hur mycket man behöver ta bort. Även de framväxta årsskotten kan behöva gallras lite. Man klipper då bort de svagaste. Alla grenar eller skott som tas bort klippes så nära marken som möjligt. (Svarta vinbär är dock inte känsliga för att man ev. lämnar s.k. "stabbar".)

Vid beskärning eller gallring av äldre buskar kan grenarna ofta vara så grova att en vanlig sekator inte räcker till. Det är därför bra att bland redskapen även finns en **busksax** med skalmar ca 60 cm långa, för att kunna klippa bort även grenar med en diameter av kanske flera centimeter.

File:home/

anders/dl/

test/

Rotade örtartade sticklingar ("sommarsticklingar") av svarta vinbär klara för utplantering.

US78A052.GIF

File:home/

anders/dl/

test/

Årsskott av svarta vinbär i bladsprickningen.

US78A053.GIF

File:home/

anders/dl/

test/

Har man ont om material kan man klippa upp vedartade sticklingar - mogna årsskott - till 10-12 cm:s längd, 3-4 från varje skott, och sätta dem i bänk eller växthus.

US78A054.GIF

File:home/

anders/dl/

test/

Örtartade sticklingar rotar sig villigt i fönsterkarmen, i drivbänk eller växthus.

US78A055.GIF

File:home/

anders/dl/

test/

Plantskola med salufärdiga 2-åriga buskar av svarta vinbär.

US78A056.GIF

File:home/

anders/dl/

test/

Salufärdig buske av svarta vinbär två år efter plantering av vedartad stickling, satt i marktäcktt bädd.

US78A057.GIF

File:home/

anders/dl/

test/

Rotorhary, mycket praktiskt redskap för ytluckring av jorden. Man kommer lätt åt från alla håll mellan buskarna.

US78A058.GIF

File:home/

anders/dl/

test/

US78A059.GIF

Nikkala XI har delvis nedliggande växtsätt. De nedersta grenarna får efter hand gallras bort.

File:home/
anders/dl/
test/
Treårig buske av Öjebyn. Här är det dags att börja med gallring av grenarna.
US78AA060.GIF

På naturligt god, någorlunda djup och bra fuktighetshållande mark kan nysatta buskar klara sig ett par år med den näring som tillförs med den årliga marktäckningen med organiskt material från grüngödslingsremsorna. Gräv, hacka eller bearbeta aldrig jorden närmast buskarna. Om ogräset är besvärande, marktäck först med papper, ex gamla tidningar och lägg sedan på materialet. Det bryts snart ned, buskens rötter växer in i materialet och resultatet blir en enastående god rotfilt av flera decimeters djup.

Skulle man finna att nedbrytningen av det organiska materialet inte fortskrider så snabbt som man tänkt sig, vilket kan bero på att verksamheten av daggmaskar och mikroorganismer inte kommit igång på allvar, kan man hjälpa upp situationen genom tillförsel av ett tunt lager väl nedbruten kompost - den innehåller i regel mängder av daggmaskägg - och mikroorganismerna följer med "på köpet". Sedan brukar det fungera perfekt.

Efter några år sedan busken vuxit upp till full storlek och börjat ge rikligt med bär och den årliga beskärningen - gallringen av grenarna - börjat, kan det vara synnerligen välgörande med något slag av naturlig gödsel från: ko, häst, får, getter eller fjäderfä. Den kan vara något nedbruten, men behöver inte absolut vara det eftersom man inte gräver ned den utan lägger den i tunna lager ovanpå det tidigare mer eller mindre väl nedbrutna materialet. Man täcker sedan med ett nytt lager organiskt material.

Om jorden är mager, dvs något näringsfattig, gör man bäst i att genast efter planteringen lägga på ett bra lager av gödselblandad kompost, som täckes med organiskt material, gräsklipp eller liknande. Den kalk, som följer med när man emellanåt tillför mindre mängder kompost är tillräcklig och ytterligare kalkning är överflödig. Skulle man helt glömma kalken är ingen fara skedd. Det går bra ändå.

Eftersom svarta vinbär kräver god markfukt kan det på lättare jordar vara välgörande med en rejäl bevattning redan på försommaren.

Skulle mjöldagg uppträda kan det vara ett tecken på att jorden är för torr. Se ytterligare under växtskydd!

Hur mycket vatten bör man då ge? Ja, ca 14 mm brukar väl räknas som en rotblöta för mindre växter på friland, men för svarta vinbär behövs det mycket mer.

Ge gärna 20 till 35 mm för yngre buskar - upp till ca 5 år - och för äldre djuprotade buskar om jorden inte är allt för styv kan det behövas upp till 50 mm.

Vid all växtodling, såväl som hos odlaren själv, gäller att ju mer odlingen såväl som levnadssättet hos odlaren närmar sig det för arten biologiskt riktiga, dess färre blir "angreppen", d.v.s. förekomsten av sjukdomar och obehagligheter av skilda slag.

Det är detta som gör att en odling som skötes enligt för växtarten biologiskt riktiga principer kan hållas fri från sjukdomar och angrepp av skadeinsekter utan att några kemiska medel behöver användas.

Vid författarens till dessa rader boställe Hällvallen nära Piteå i Norrbotten har en odling med ca 100 buskar gett rik och vacker skörd under 15 år (1981) - och kan säkert göra det under minst 15 år ytterligare - utan användning av något som helst kemiskt medel.

Den enda obehaglighet som uppträtt har varit relativt lindriga angrepp av stinkfly, som dock knappast reducerat bärskornden. Sorterna har varit Nikkala (de flesta) samt Jänkisjärvi och Öjebyn.

Mjöldagg gynnas av torka: torrt i luften och torrt i marken. Den börjar som regel på de yngsta bladen i buskens topp. Var påpasslig! Klipp av de toppar som är angripna och kompostera dem! Jo, just det! Elden behöver inte vara med. I komposten har mjöldaggen inte en chans. Även den omvandlas till nyttigt material.

Vattna! Se under **Bevattning**.

Svartvinbärskvalster. (Se bild.) Mikroskopiska djur som lever inne i knopparna på svarta vinbär, som därvid inte utvecklas normalt utan blir runda, uppsvällda och efter hand helt gula och till sist ramlar av. Hela grenen kan vissna. En angripen knopp kan innehålla 20 000 djur eller mer.

File:home/
anders/dl/
test/

De runda knopparna är angripna av gallkvalster, svarta vinbärens värsta oh yra.

Det är därför skäl att årligen vid bladsprickningen noga inspektera odlingen och skulle man upptäcka en knopp med misstänkt utseende är det bäst att klippa bort hela grenen och noggrant oskadliggöra den. Plocka inte av knopparna, då kan djuren spridas. Du kan inte se dem.

Håll sedan ett vaket öga på busken. Skulle fler grenar vara angripna eller bli det, är det bäst att skaffa bort hela busken.

Gallkvalster är så mycket farligare genom att de kan sprida virussjukdomen **Reversion**, vars enda synliga tecken - förutom att bärskornden minskar - är att bladens tandning blir förändrad och för sorten onormal.

Bladlöss. Även här är det tydligen ett tecken på att tillgången på vatten är väl knapp. Nyckelpigor och i synnerhet deras larver är storkonsumenter på bladlöss. Var rädd om dessa och det hela brukar ordna sig. Vattna.

File:home/
anders/dl/
test/

Årskott av svarta vinbär som varit angripna av bladlöss. Nyckelpigor har konsumerat lössen och skotten fortsätter att växa helt friska.

Bruna bladkanter ("brända blad") kan bero på kalibräst. Tillför träaska.

Spinnkvalster suger på bladen och hämmar växten. Man kan prova besprutning med varmt vatten upp till 54 grader C. Vattna odlingen.

Stinkflyn. Av dessa finns många arter. Små långsträckta vanligen grönaktiga insekter, som sitter på undersidan av bladen och suger eller biter på dessa. Bladen kan få brunprickigt utseende. Är tydligen ett

tecken på att busken lider av torka. Spola hela busken med kallt vatten och vattna ordentligt. På eftersommaren växer buskarna ifrån angreppet.

File:home/
anders/dl/

test/
US78A061.GIF
Unga buskar med marktäckning. Till att börja med kan man ett eller två år ha potatis eller grönsaker mellan buskarna.

File:home/
anders/dl/

test/
US78A062.GIF
Främre raden är planterad föregående år och marktäckt. Materialet har sjunkit ihop kraftigt och det är tid att lägga på nytt.

File:home/
anders/dl/

test/
US78A063.GIF
Efter några års växt är det inte längre plats med några kulturer mellan buskarna. Då får hela raden marktäckas.

File:home/
anders/dl/

test/
US78A064.GIF
Marktäckningen blir mer effektiv om man först lägger ut några lager papper, t.ex. gamla tidningar.

File:home/
anders/dl/

test/
US78A065.GIF
Innan buskarna vuxit ut till full storlek kan man nyttja mellanrummet för grönsaker. Här är gödlat för kål och purjo.

File:home/
anders/dl/

test/
US78A066.GIF
Vy över nedre delen av trädgården på Hällvallen år 1978. Raderna av svarta vinbär är fr.v. 5, 4, 3 och 2 år gamla. Mellan raderna är potatis och längst t.h. grönsaker satta.

Det enklaste är handplockning. Om bären ska tas om hand omedelbart för syltning, saftning eller infrysning kan man mycket väl repa av dem från klasarna. Den gamla fördomen att detta skulle resultera i skördebortfall följande år är helt obefogad. Ska bären frysas in är det enklast att plocka dem direkt i frysförpackningen som efter nedkyllning bara läggs i frysboxen.

Gäller det däremot att marknadsföra bären i enliterskartonger eller liknande bör de bara plockade med så hela klasar som möjligt.

Varje bär som är **repat** av har fått en öppning i skalet där stjälken suttit - och är därför lättare hemfallet åt mögelbildning.

Sedan ganska lång tid har emellertid mera avancerade skördemetoder praktiserats. Den enklaste av dessa är skörd med **batong**. Med en gummibatong ca 40-50 cm lång **slår** man på grenarna så att bären ramlar av. Med lite träning går det ganska bra, men bären flyger åt alla håll och man måste därför ha ganska brett utlagda skynken, lämpligen av plast, eller ha specialgjorda halvmånformade träd eller plastbaljor som träns in omkring busken och under grenarna.

Lite mer avancerad är skörd med **skakdon**, eller **skakpistol**, som drivs elektriskt eller av ett tryckluftsaggregat. Pistolens "gaffel" sättes över grenen, man klämmer på "avtryckaren" och sekunden efter är grenen befriad från sina bär. Samma uppsamlingsanordning som vid batongskörd.

Vid tillämpningen av dessa metoder lossnar emellertid även en hel del blad, varför skörden måste rensas. En anordning med fläkt måste till. Enklast kanske en motorspruta med fläkt eller en gammaldags "kastmaskin" (sädesharpa). Det går bra om bären är torra och fasta. Även specialbyggda fläktaggregat finns.

Försök utförda med batong respektive skakdon vid Landbrukshögskolan (numera Sveriges Lantbruksuniversitet) visar att det i prestation, d.v.s. kilogram skördade bär per timme, egentligen inte blir någon väsentlig skillnad. Däremot kan det bli stor skillnad beroende på buskarnas ålder och därmed bördighet, storlek, växtsätt, klasebyggnad samt tätheten i odlingen. Prestationen per timme var mellan 9 och 62 kg. Inte heller blev det någon skillnad på de skördade bärens kvalitet.

På 70-talet kom den första svenskbyggda traktordrivna och helmekaniska skördemaskinen för svarta vinbär i bruk. "Vinmannen" är konstruerad och byggd av försökstekniker Ronald Karlsson i Norrfjärden (Piteå). Maskinen kopplas på traktorns högra sida och går mitt över buskraden, där ett antal skakstänger sköter om "plockningen", varefter bären rensas och samlas upp i en låda. Helmakinell skörd fordrar emellertid inte bara att radavståndet ska vara väl tilltaget - 3,5-4 m - utan även att buskarna måste vara dels av en sort vars växtsätt och klasebyggnad är lämpig för maskinell skörd samt att buskarna hålls efter med regelbunden beskärning så att de ej blir för täta. Grenarna måste vara upprättväxande, smidiga och starka, de får inte kunna lätt brytas av eller brytas loss. Sorten Öjebyn exempelvis, vars grenar ganska lätt brytes loss, bör planteras djupare än den stått i plantskolan, och Nikkala, som har nedliggande växtsätt med krokiga grenar vore alltså otänkbar.

File:home/
anders/dl/

test/

Vinman, helautomatisk skördemaskin för svarta vinbär, konstruerad och byggd av försökstekniker Ronald Karlsson, Norrfjärden.

File:home/
anders/dl/

test/

Vinman, skördemaskin för svarta vinbär i arbete.

Vidare måste klasebyggnaden vara lagom. För långa klasar svajar i stället för att lossna och för korta klasar har även de lättare för att sitta kvar vid skakningen.

Däremot kan man - jämfört med "fri plantering" - minska ned avståndet i raden ända till ca 70 cm, eller något mer med småväxande sorter.

Om odlingen ligger nära stad eller större samhälle kan det gå mycket bra att lämna ut skörden för självplock, en metod som f.n. ökar i popularitet. Den är också det enklaste för ägaren.

Första året kanske man behöver annonsera, men senare brukar det gå av sig själv. Kunderna får själva ta med kärll att plocka i; de får vissa buskar anvisade. Ägaren har bara att väga skörden och ta betalt.

En sak bör man dock tänka på: eftersom kunderna i de flesta fall är husmödrar har de ofta minderåriga barn med sig, och då bör man gärna ha en del enkla men tåliga leksaker, gungor och liknande eller åtminstone en sandgrop, som barnen får sysselsätta sig med.

Hur mycket kan då en odling ge? Ja, under 70-talet var det odlingar i Norrbotten som gav över åtta ton per hektar. Men genomsnittet torde ligga på ca hälften, eller något därunder.

Eftersom även bladen hos svarta vinbär innehåller en hel del, bl.a. C-vitamin och kalcium, och därför är värdefulla, kan eller bör även sådana ingå i skörden. De kan antingen plockas från grenarna när de är fullt utslagna och friska, eller man kan klippa av hela grenar såväl årsskott som äldre, här och där, bunta samman och hänga upp att torka på mörk men luftig plats. Användes de färska kan man räkna med högre C-vitaminhalt.

Blad för torkning bredes ut på papper eller hylla, mörkt och luftigt. Torka dem knastertorra och förvara dem i plåtburkar med lock eller i mörka glasburkar.

Te berett av svarta vinbärsblad blir mer och mer populärt. Ta så småningom för vana att utesluta sockret så blir teet så mycket mer hälsosamt. Honung kan ev. användas till. Även djur, exempelvis getter, älskar svarta vinbärsblad såväl färska som torkade. (Bären också för den delen.)

Vinmannen - den helmekaniska skördemaskinen för vinbär - tillverkas av Ingenjörfirman Norr-Mekanik AB, Hyvelgatan 1, 931 36 Skellefteå. Numera finns även en självgående variant. Tolv maskiner är i bruk (1982) inom Europa, varav fem i Norrbotten.

Eftersom svarta vinbärens största värde ligger i deras innehåll av C-vitamin - ett ämne som är synnerligen nödvändigt i vår dagliga kost, men mycket ömtåligt som färskvara - har det stor betydelse på vilket sätt skörden förvaras och beredes.

Det bästa sättet för förvaring är otivelaktigt djupfrysning direkt efter skörden. All sorts beredning där luft, ljus eller värme får tillträde är rena katastrofen för C-vitaminet. Så är även vatten, och i ännu högre grad om det är kopparhaltigt, vilket tyvärr ofta förekommer i våra bostäder med vattenledningar av koppar.

Soft kokad av bären blir bäst och mest vitaminrik vid kort kokning och snabb silning. Kokt eller ångad soft har mer C-vitamin än råörd, även efter lagring. Bären innehåller nämligen enzym som verkar nedbrytande på C-vitaminet, men förstörs vid upphettning.

Före anläggandet av en svarta vinbärsodling bör man göra klart för sig följande:

- 1) Var i landet befinner jag mig? Det kan ha betydelse vid val av sorter, sättet för skörd och avsättning av bären.
- 2) Är jorden passande? Av bra kvalitet och tillräckligt fuktighetshållande? På en torr backe går det inte bra med svarta vinbär.

3) Hur kan skörden lämpligast ske? Med eget eller andras självplock? Med batong, skakpistol eller traktordriven skördemaskin?

4) Om det gäller större odling: hur ska avsättning och marknadsföring ordnas?

Ytterligare att tänka på:

5) Bikupa i närheten av odlingen kan öka skörden en del; "avsevärt" enligt engelska försök.

6) I saftsoppa på svarta vinbär: gott med tinade, djupfrysta hallon eller jordgubbar.

File:home/

anders/dl/

test/

US78A07E.GIF
Plantering av större odling i Kitkijärvi, 14 mil norr om polcirkeln.

File:home/

anders/dl/

test/

US78A072.GIF
Sötlupin är en bra grüngödslingsväxt i Norrland.

Fernqvist, I: Odlar bär, 1972.

Nilsson, F: Ascorbic Acid in Black Currants, Lantbrukshögskolans annaler Vol 35, 43-59, 1969.

Norrlandsfonden: Slutrapport avseende projektet Forskning och utvecklingsarbete rörande odling av bär i Norrland, Delprojekt Ribes, Lantbrukshögskolan, 1976.